

İŞ VE MESLEK AHLAKI AÇISINDAN TÜRKİYE’DE ÇIRAKLIK EĞİTİMİ*

APPRENTICESHIP EDUCATION IN TURKEY FROM THE PERSPECTIVE OF WORK AND PROFESSIONAL ETHICS

ОБУЧЕНИЕ УЧЕНИЧЕСТВУ В ТУРЦИИ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ТРУДОВОЙ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ

Murat SOYSAL**

ÖZ

Geçmişten günümüze tarihi kayıt ve vesikalar, inanç temelli toplumlarda bireyin tutum ve davranışlarının şekillenmesinde ve toplumsal değerlerin sonraki nesle tevarüsünde dini anlayış, kültür ve geleneğin her zaman etkili olduğunu göstermiştir. Bu yolla esasında sadece bireylerin değil toplumların da ahlak ve karakter yapısı şekil almıştır. Bireyin hayata tutunup toplumda statü ve yer edinmesinde, meslek sahibi olması ve yaptığı işin, edindiği mesleğin gereğini değer yargılarıyla çelişmeden ifa etmesinin önemi büyüktür. Ahlaki değer ve yargıları oturmuş, hemen hemen her toplumda meslek ve vizyon sahibi bireyler toplumda hak ettikleri yeri her zaman muhafaza etmişlerdir. Bu çalışmada İslamiyet öncesi Türklerde ve sonraki tarihsel süreç içerisinde Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi iş ve meslek ahlakı anlayışı ele alınmıştır. Ayrıca bireyin eğitiminde ve toplumun şekillenmesinde önemli rol oynamış ahilik teşkilatı ve sonraki süreçte gedik ve lonca teşkilatlarının hafızasından yola çıkılarak günümüz örgün eğitim içerisinde yer alan ve Çıraklık Okulu olarak da adlandırılan Mesleki Eğitim Merkezleri konu edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş ve Meslek, Ahlak, Ahilik, Çıraklık, Mesleki Eğitim.

ABSTRACT

Historical records and documents from the past to the present have shown that religious understanding, culture, and tradition have always been influential in shaping individual attitudes and behaviors, as well as in the transmission of societal values to subsequent generations in faith-based societies. Through this process, not only individuals but also the moral and character structures of societies have been shaped. It is of great importance for an individual to acquire a profession and to perform their work without conflicting with moral values in order to establish themselves in life and gain status and position in society.

* Bu makale Murat Soysal’ın “Mesleki Eğitim Merkezlerindeki DKAB Dersinin Öğrencilerin İş ve Meslek Ahlakı Anlayışına Etkisi” başlıklı doktora çalışmasından üretilmiştir.

** ORCID: [0000-0002-3178-7315](https://orcid.org/0000-0002-3178-7315), Doktora Öğrencisi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı, muratsoysal@marun.edu.tr

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата:

In almost every society, individuals with established moral values and professional vision have always maintained their rightful place in society. This study examines the understanding of work and professional ethics among pre-Islamic Turks and during the historical periods of the Seljuks, Ottomans, and the Republic of Turkey. In addition, based on the memory of the Ahilik organization, which played an important role in the education of individuals and the shaping of society, as well as the later guild and lonca organizations, the study focuses on Vocational Training Centers, also known as Apprenticeship Schools, which are part of today's formal education.
Keywords: Work and Profession, Ethics, Ahilik, Apprenticeship, Vocational Education.

АННОТАЦИЯ

Исторические записи и документы показывают, что в вероисповедных обществах всегда имели значение религиозные убеждения, культура и традиции, которые формировали отношение и поведение людей, а также передавали общественные ценности следующим поколениям. Благодаря этому процессу формировались не только отдельные личности, но и моральная и характерная структура общества. Важным является то, что для того, чтобы человек мог закрепиться в жизни и обрести статус в обществе, ему необходимо овладеть профессией и выполнять свою работу без противоречия с моральными ценностями. В практически каждом обществе люди с сформированными моральными ценностями и профессиональным видением всегда сохраняли свое заслуженное место. В данном исследовании рассматривается трудовая и профессиональная этика у тюрков до принятия ислама, а также в исторические периоды Сельджуков, Османов и Республики. Кроме того, опираясь на память ахийского братства, которое играло важную роль в воспитании личности и формировании общества, а также на поздние гильдии и лонжевые организации, исследование фокусируется на современных профессиональных учебных центрах, также называемых школами ученичества.
Ключевые слова: Труд и профессия, Этика, Ахийское братство, Ученичество, Профессиональное образование.

1. GİRİŞ

Bilinen tarihle birlikte ortaya çıkan ve varlığını günümüze kadar sürdüren sayılı milletlerden biri de Türklerdir. (Türkeş-Günay, 2006, s. 19) Orta Asya bozkırlarında yaylak ve kıslak hayatı yaşayan ve hayvancılıkla geçinen Türkler, sürülerini besleyebilmek için sürekli hareket halinde olduklarından dolayı yaşam tarzları da buna göre şekillenmiştir. (Eroğlu, 2018, s. 1-2)

Bozkır kültürü, atlı kültür ya da göçebe kültürü olarak adlandırılan bu hareketli yaşam tarzı içerisinde Türkler, alış-veriş yapan, mal alıp-satan kişilere engin bir hoşgörü ile yaklaşmış, onların güvenli ve huzurlu bir ortamda ticaretlerini özgürce yapmalarına ortam hazırlamıştır. (Çanak, 2019, s. 106-108)

Türklerin İslamiyeti kabulü ve sonrasında Anadolu'yu yurt edinmeleriyle birlikte şehirleşme süreci başlamıştır. Bu durum başlangıçta Müslüman esnaf ve sanatkarlarının ve daha sonraki süreçlerde gayrimüslim esnaf ve sanatkarlarının da dahil oldukları, üretim organizasyonu haline gelen Ahi birliklerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. (Arslan, 1995, s. 26)

Hayatın her alanında kendisini hissettiren Ahi birliklerinin yapısını, ahlaki, dini, siyasi ve sosyo-ekonomik ilkeler belirlemiştir. Başka bir ifadeyle bu yapının formel resmi yanını dini ve ahlaki ilkeler, enformel yanını ise örf ve adetler belirlemiştir. Bu yönüyle Ahilik, esnaf ve sanatkarların yarı iktisadi yarı dini ve ahlaki organizasyonu olmuştur.

İş ve Meslek Ahlakı Açısından Türkiye’de Çıraklık Eğitimi

(Arslan, 1995, s. 26)

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren ticaret yollarındaki değişiklikler ve Osmanlı devletinin iktisadi hayatındaki gerilemelere bağlı olarak Ahi birlikleri çözülme sürecine girmiştir. Çözülme sonucu loncalaşan Ahi birlikleri sonraki süreçte gedikler haline dönüşmüş ve tarihi süreç içerisinde loncalar ve gedikler ilga edilmiştir. (Ekinci, 1988, s. 84)

Cumhuriyetin ilanı sonrasında eğitim sisteminde yapılanmayı yeniden oluşturmak amacıyla John Dewey (1924), Alfred Kühne (1925), Ömer Buyse (1926) ve Jung (1930) gibi yabancı uzmanlar ülkeye çağrılmış ve bu uzmanlardan alınan raporlar doğrultusunda meslek eğitimini öne çıkaran çalışmalara ağırlık verilmiştir. (Aydın ve Özdemir 2019: 126) Yine bu raporlar doğrultusunda 1931 yılında 1867 sayılı yasa ile birlikte iller 9 bölgeye ayrılmış ve her bölgede sanat okulları faaliyete geçirilmiş, (Aydın ve Özdemir 2019: 129) 1933 yılında neşredilen 2287 sayılı Kanunla “Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü” kurulmuştur. (Tuna 1973: 54-55) Dünya devletlerinin II. dünya savaşının hazırlıklarını yaptığı dönemde ülkenin harp sanayi yönünden gelişmesine katkı sağlamak amacıyla 1941 yılında çıkarılan kanunla Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kurulmuştur. (Karamuk 1973: 156)

Birinci beş yıllık kalkınma planına geçilmeden hemen önce kalifiye teknik eleman yetiştirmek amacıyla 1962 yılında Ankara Mesleki Eğitim Merkezi kurulmuştur. Birinci beş yıllık kalkınma planında ise ortaöğretim çağındaki gençlerin büyük bir bölümünün mesleki ve teknik eğitimin çıraklıktan teknisyenliğe kadar sanayi ile bağlantılı, onun imkân ve ihtiyaçları ile uyuşan bir sistem olarak kurulması öngörülmüştür. (Ekinci 1990: 67)

İlk defa 1963 yılı İcra Planında yer alan Çıraklık Kanunu çıkarılması fikri, 1972 yılında 1591 Sayılı Kanun metni olarak TBMM tarafından onaylanarak Cumhurbaşkanlığına gönderilmiş, ancak tekrar görüşülmek üzere meclise iade edilmiştir. 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu mesleki eğitimin bugünkü çehresini genel hatlarıyla ortaya koymuştur. (Ünsür 1998: 56)

05.06.1986 tarih ve 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile okullarda, yükseköğretim kurumlarında ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitime ilişkin esasların düzenlenmesi amaçlanmıştır. (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2024)

2. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRKLERDE İKTİSADİ HAYAT VE TİCARET AHLAKI

Sosyal, siyasî ve ekonomik alanlarda dünya tarihine yön veren Türk milleti büyük medeniyetlerin bulunduğu, stratejik öneme sahip geniş bir coğrafyada kurduğu güçlü devletler ile tarihte derin izler bırakmıştır. (Paksoy vd. 2020, s. 15)

Türk milleti yeni tanıştıkları kültürler ile uyum sağlarken, aynı zamanda kendi kültürlerini daha da zenginleştirerek varlıklarını sürdürmeyi başarabilmiştir. (Paksoy vd. 2020, s. 15) İlk topluluklarda görülen göçebe hayat tarzı sadece toplayıcılığa dayanıyorken, atlı göçebe Türk toplumunda ekonomik hayat, hayvancılık, kısmen ziraat ve ticarete dayanıyordu. Başka bir deyişle eski Türkler üretici toplumlardı. (Bedirhan, 2004, s. 245)

Orta Asya'nın tarıma elverişsiz koşulları altında ekonominin temeli hayvancılığa dayalı idi. Yetiştirilen hayvanların başında at ve koyun gelmekte idi. (Günel, 2004) Büyük sürülerin sevk ve idaresi zamanın en süratli vasıtası olan at sayesinde gerçekleştirilmekteydi. (Bedirhan, 2004, s. 245-246)

Fiziki-coğrafi engeller Türk yurtlarında tarıma pek müsaade etmese de. kışlaklarda, göç güzergahlarında ekime müsait arazilerde kısmi de olsa ziraat yapılmıştır. (Ahmetbeyoğlu, 2015, s. 350) Özellikle Altay-Sayan bölgesinde yapılan kazılarda eski

Türklerin ziraatla meşgul olduklarına dair arkeolojik malzemeler vardır. (Gömeç, 2012, s. 138)

Atlı-göçebe hayatta atın ve koyunun yanında demirin de önemli bir yeri vardı. Orta Asya’da Türkler tarafından yaygın bir şekilde kullanılan demir ve meslek olarak demircilik Türklerin ata sanatı olmuştur. (Bedirhan, 2004, s. 246) Türkler, ayrıca yapmış oldukları savaş araç ve gereçlerini bir ihraç ürünü olarak da pazarlamaktaydılar. (Gömeç, 2012, s. 13)

Türk devletleri için önemli kazanç unsurlarından biri de ticaret güzergahları olmuştur. (Ahmetbeyoğlu, 2015, s. 357) Ticari malların değiş tokuş edildiği bu güzergahlarda asayiş ve emniyet sağlanır bunun karşılığında alınan vergilerle de devletin ekonomik açıdan ayakta durması sağlanırdı. (Günel, 2004, s. 148)

Sosyal bir faaliyet olarak eski çağlardan beri eşya değişimi şeklinde varlığını sürdüren ticaret, tarih boyunca insanlığın en fazla ihtiyaç duyduğu bir alan olmakla birlikte, çıkar çatışmalarının egemen olması halinde de haksızlığın, hilenin, sahtekârlığın, dolandırıcılığın ve istismarın yaşandığı bir alandır. (Paksoy vd. 2020, s. 13-14)

İslâm öncesi dönemde Türkler, alış-veriş yapan, mal alıp-satan kişilere hoşgörü ile yaklaşarak onların güvenli bir ortamda faaliyette bulunmalarını kolaylaştırmışlar, kendilerine düşman olan milletlerin tacirlerine topraklarında rahatça dolaşma imkânı sağlamışlardır. (Çanak, 2019, s. 106-108)

Bozkır hayat şartlarının gereği Türklerde hırsızlık büyük bir suç olarak kabul edilmiştir. Türk aile yapısına göre baba evin reisi olması nedeniyle çocuğun suç işlemesi, çocuğunu iyi yetiştiremeyen anne ve babanın suçu olarak kabul görmüştür. Ticari hayatta ve günlük hayatın işleyişinde hırsıza yardım etmenin de cezalandırıldığı görülmektedir. (Kıvrak, 2022, s. 129-130)

3. İSLAMİYET SONRASI TÜRKLERDE DEĞİŞEN İKTİSADİ HAYAT VE TİCARET ANLAYIŞI

İslamiyet’in kabulünden önce çok sayıda devlet kurarak kendilerine özgü kültürel değerler geliştirmiş, belirli bir medeni birikim sağlamış bulunan Türkler, Müslümanlığı seçmelerinden itibaren yepyeni bir oluşum ve pek büyük bir değişim sürecine girmiştir. (Yazıcı, 2007, s. 31)

Türkler Müslüman olunca ekonomik faaliyetlerde yapılan en önemli değişiklik üretimin temeli olan toprak sisteminde olmuştur. Toprak sisteminde değişikliğe giderek iktisadine geçen Türkler bu sayede toprağı verimli bir şekilde işlemiş, hazineye yeni gelirler elde etmiş, toprağı halkı iskân ederek yerleşik hale getirip üretimi artırmış ve bu şekilde yeni istihdam alanları yaratmıştır. Bu sistem Türk İslam devletlerinde sadece mali değil, idari, askeri ve hukuki alanda sağlam temellere sahip olma imkânı sağlamıştır. (Biçer, 2007, s. 163)

4. SELÇUKLU DEVLETİ DÖNEMİ

Selçuklu Devletinin temelleri tamamıyla İslamlaşmış bir çevre olan Horasan’da atılmıştır. Büyük Selçuklular, Türk tarihinin akışına yeni bir yön vermiş, İslam dininin akideleriyle donatarak zenginleştirdikleri Türklüğe, yeni ve köklü bir hamle kazandırmışlardır. (Yazıcı, 2007, s. 47)

Büyük Selçukluların hâkim olduğu bölgelerde fütüvvet teşekkülleri içinde esnaf birlikleri ortaya çıkmaya başlamıştı. (Tabakoğlu, 2007, s. 293) Samimiyet, cömertlik, Allah’tan başkasına kul olmamama, sürekli gelişme ve yenilenme, tevazu, geçimli olma, hürmet, merhamet, dürüstlük, iyi kalplilik fütüvvetin özellikleri arasında sayılmıştır. “Elini, belini ve dilini korumak” şeklinde belirtilen ahlaklılık ve namusluluk ilkesi fütüvvetin en önemli ilkelerinden biri olagelmıştır. (Tabakoğlu, 1986, s. 52-53)

İş ve Meslek Ahlakı Açısından Türkiye’de Çıraklık Eğitimi

XIII. Yüzyılın ilk yarısında Anadolu’da ahilik ortaya çıktığında fütüvvetnameler, ufak tefek değişikliklerle ahiliğin de ahlak tüzüğü oldu. (Çağatay, 1989, s. 46)

5. AHİLİK VE AHİ TEŞKİLATI

Lügatte kardeşim anlamına gelen ahi kelimesi ile ilgili:

a) Kökeninin “kardeş” anlamındaki Arapça eh/ah kelimesi olduğu,

b) Kökeninin “cömert/eli açık” anlamına gelen Türkçe “akı” kelimesi olduğu ile ilgili iki görüş bulunmaktadır. (Uçma, 2011, s. 22)

Bu konuyu ele alan makalelerde kelimenin Türkçe “akı”dan bu hali aldığı görüşü bilim çevrelerinde daha çok benimsenmiş ve genellikle kabul görmüştür. (Köksal, 2006, s. 51)

Terim olarak ele aldığımızda ise Ahilik, XIII. yüzyılın ilk yarısında Anadolu’da Türklerce kurulup Balkanları ve Kıyımı içine alacak kadar da yaygınlık kazanarak XVIII. yüzyılda ‘gedik’ haline dönüşen ve sosyal, siyasi, ekonomik ve ahlaki ilkeler çerçevesinde faaliyet gösteren esnaf, sanatkâr ve meslek sahiplerinin oluşturdukları birliğe verilen isimdir. (Uçma, 2011, s. 31)

Anadolu Selçukluları zamanında kurulmuş Türk fütüvvet hareketi diyebileceğimiz Ahiliğin (Bayram, 1991, s. 5) en temel amacı Asya’nın çeşitli bölgelerinden Anadolu’ya gelen soydaşlarının bu topraklarda yerleşip iş gücü sahibi olmalarına yardımcı olmaktır. (Anadol, 1991, s. 65-66) Bunun için önce bütün esnaf ve sanatkarları tek bir çatı altında toplamak, sonra bu birleştirilmiş birliğin üyeleri olan sanatkarların, ahlaki, mesleki ve askeri bir eğitimden geçirilmesi hedefleniyordu. (Çağatay, 1989, s. 213)

Türklerle özgülü bir kurum olan, özünde doğruluk ve konukseverlik gibi temel değerleri barındıran Ahiliğin en belirgin özelliği, üyelerini gündüz tezgâh ve atölyelerde işbaşında, geceleri Ahi zaviyelerinde sosyal ve ahlaki yönlerde eğitmek ve bilinçlendirmektir. (Çağatay, 1990, s. 41)

Bir gencin ahiliğe kabulüne çok önem verilirdi. Teşkilata girmek isteyen ahlak ve terbiyesi üzerinde yapılan incelemeler olumlu olursa, durum zaviyede görüşülür, uygun bulunursa bir törenle söz konusu kişi üyeliğe kabul edilirdi. (Ekinci, 1988, s. 22-24) Ahilik teşkilatına kabul edilen bir ahinin mutlaka bir mesleği ya da sanatı olması gerekirdi. Ahiliğe kabul edilen gençler yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisinden geçtikten sonra (Çağatay, 1996, s. 36) alanında başarılı ve icazet sahibi esnaf olarak taltif edilirdi.

Ahi teşkilatlarında sosyal, ahlaki ve dini eğitim zaviyelerde verilirdi. Zaviyeler, Selçuklu Devleti zamanında kurulmaya başlanan ve Osmanlı döneminde de yapımı süren, yolculara ve misafirlere karşılıksız yiyecek, içecek ve yatacak yer temin eden konuk evleriydi. Zaviyelerdeki eğitimde, teorik bilgilerden ziyade insani değerlere ve ahlaka yönelik uygulamalı eğitim tercih edilirdi. Düzenli dersler dışında çalışanlar arasında dayanışmayı sağlamak ve üretimde verimliliği artırmaya dönük düzenli toplantılar yapılırdı. (Köksal, 2006, s. 85-86) Bu toplantılarda ustalık derecesi elde edip, bireysel olarak dükkân/tezgâh sahibi olduğunda kazanılan paranın hilesiz, alın teriyle ve helalinden kazanılması gerektiği üyelere benimsetilirdi. (Çağatay, 1989, s. 155)

Ahiliğin temel felsefesi, insanlığın yüce esaslarını teşkil eden esaslar; eline, beline, diline sahip olmaktır.

1- Eline sahip ol demek; elini harama uzatmamak, hırsızlık etmemek ve kimsenin hukukuna tecavüz etmemektir.

2- Beline sahip ol demek; başkalarının şeref ve namusuna göz dikmemektir.

3- Diline sahip ol demek; sır saklamaktır. Her duyduğunu başkalarına söylememek, yalancılık ve bilhassa iftira ve dedikodudan sakınmaktır. (Anadol, 1991, s. 94-95)

Ahilik sisteminde ahlaka ait usul ve erkan kaideleri gençlerin yaşlarına ve öğrenim sürelerine göre düzenlenir, zamanı gelmedikçe ne sanata ne de ahlaki kaidelere ait bilgiler verilmezdi. (Demir, 2000, s. 380)

Mesleki eğitim belli bir hiyerarşi içerisinde ve belli dönemlerden geçerek gerçekleşiyordu. Bu aşamalar Yamaklık, Çıraklık, Kalfalık ve Ustalık olmak üzere 4 aşamadan oluşuyordu.

1- Yamaklık (On yaşından küçükler, yetenek belirleme, gözlem dönemi),

2- Çıraklık (En az iki yıl başarıyla yamaklık yapmış olma),

3- Kalfalık (En az üç yıl başarıyla çıraklık yapmış olma),

4- Ustalık/ Üstad (En az üç yıl başarı ile kalfalık yapmış olma, sanatına bağlılık, astlarını yetiştirme beceri ve başarısı, hakkında hiç şikayet bulunmaması, müşteri ve çalışanlara karşı tutumu, iş yeri açabilme için finansal yeterlilik) (Ünsür, 2020, s. 448)

Fütüvvetin aradığı vasıfları kendi üzerinde taşıyan ve icra ettiği iş kolunda başarılı olduğunu düşünen kalfa icazet talebinde bulunurdu. İcazet merasimi için toplanan heyet, çırak veya kalfanın o güne kadar ürettiklerinden örnekler alarak, kalite, evsaf ve işçiliği inceledikten sonra, adayların ahlakına, dürüstlüğüne, ürettiği malın kalitesine, kanaat getirirse çırak veya kalfa bir üst dereceye terfi ettirilirdi. Bu terfi merasimine “Şed Kuşanma Merasimi” denirdi. (Demir, 2000, s. 385)

6. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİ

XII. yüzyıldan itibaren Batı Anadolu'ya göç eden ahilerin kendi felsefi geleneklerini ve misyonlarını devam ettirebilmek adına ilk durak noktası Osmanlı Beyliği olmuştur. Osmanlıların Bizans'a yönelik olarak sürdürdükleri gaza-cihat anlayışı ile ahilerin teşkilat yapısının örtüşmesi bunda önemli rol oynamıştır. (Güner, 2023, s. 60)

Osmanlı Devleti'nin temeli atılırken bu beylik, ahilikten ve ahi reislerinin nüfuzundan istifade etmişti. Osman Bey, Ahiliğin ileri gelenlerinden Eskişehir civarında tekkesi bulunan Şey Edebalı'nın kızı Mal Han Hatun ile evlenmiş sonraki süreçte Şeyh Mahmut Gazi, Ahi Şemseddin ve oğlu Hasan gibi birçok Ahi büyüğü Osmanlılarda kadı, kazasker ve vezirlik görevlerinde bulunarak Osmanlı Beyliğinin kurulmasında önemli hizmetleri olmuştur. (Anadol, 1991, s. 57)

Osman Gazinin vefatının ardından Orhan Gazi ve Alaaddin Paşa öncülüğünde önde gelen beyler Bursa'da Ahi Hasan'ın zaviyesinde toplanarak devletin başına kimin geçeceği konusunu istişare etmişlerdir. Devletin geleceğiyle ilgili bir meselenin Ahi Hasan'ın zaviyesinde toplanılarak gerçekleştirilmesi ahilerin Osmanlı Beyliği için ne derece önemli olduklarını ifade etmesi bakımından mühimdir. (Güner, 2023, s. 62)

Osmanlı döneminde birçok şehir ve kasabada ahi baba adıyla tanınan ve esnafları denetleyerek ticari ilişkileri düzenleyen kişiler seçildiği ve sorumluluğunda bulunan bölgelerdeki esnaf ve zanaatkarların arasında vuku bulan ihtilafların hal edilmesi gibi hususlarda aracı rolünü üstlenmişlerdir. Aynı zamanda görevini ihmal eden ve ahilik kurallarını çiğneyen esnaf ve zanaatkarları da ikaz ederlerdi. (Güner, 2023, s. 65)

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan 18. yüzyıla kadar Ahi birlikleri gelişerek Türk iktisadi hayatında önemli bir rol oynamışlardır. Bu dönemde İstanbul'daki devlet büyüklerinden Anadolu'daki en fakir halkına kadar bütün ihtiyaçlar yerli malla karşılanıyordu. Ancak XVI. yüzyılın sonlarından itibaren ticaret yollarındaki ve iktisadi anlayıştaki değişiklikler ile İmparatorluğun iktisadi hayatındaki gerilemeler bu birliklerin çözülmelerinde önemli rol oynamıştır. (Ekinci, 1990, s. 48- 49)

Dışarıdan daha çok hammadde almak ve dışarıya mümkün olduğu kadar mamul madde satmak olarak özetleyebileceğimiz merkantil politikası ile Anadolu pazarlarını işgal eden Batı Avrupa sanayi Ahi birliklerinin çözülüşünü hazırlamıştır. Bu durum karşısında

İş ve Meslek Ahlakı Açısından Türkiye’de Çıraklık Eğitimi

Osmanlı Devleti’nin bir takım engelleyici tedbirler almak yerine, yabancı tüccarlara “kapitülasyon” adı altında imtiyazlar tanınması ve giderek bu imtiyazları genişletmesi, ahi birliklerinin çözümlüşünü hızlandırmıştır. (Güllülü, 1977, s. 162-163)

Elde ettiği kapitülasyonlarla Osmanlı esnaf ve sanatkarları karşısında avantajlı duruma geçen Batı sanayi, Anadolu pazarlarını gitgide ele geçirmeye başlamış, standart üretim tekniğini değiştirmeyen yerli sanayi ise seri üretime geçen Batı sanayi ile rekabet edebilme gücünü yitirmiştir. Ayrıca Batı sanayinin artan hammadde ihtiyacı karşılırken iç tüketimdeki azalmanın göz ardı edilmesi, yerli sanayiye darboğaza itmiştir. (Uçma, 2011, s. 57)

XVI. yüzyıl sonlarında Batı sanayi ürünleri Anadolu pazarlarını kaplaması sonucu Müslüman Türk esnafı bir yandan hammadde sıkıntısı çekerken bir yandan da ürettiği eşyaya alıcı bulamamaktaydı. (Ekinci, 1988, s. 82)

Tüm bunların dışında bir malın mümkün olduğu kadar ucuza kapatılıp, yine mümkün olduğu kadar pahalıya satılması amacıyla bağli olarak ortaya çıkan sermayedar zümrenin üretim sürecine katılması ahi birlikleri organizasyonunu temelinden sarsmıştır. Bu değişmeye bağli olarak, imalatın belirli standartlara uygunluğu kuralı yerini maliyetin asgariye indirilmesi kuralına; eşyanın narh fiyatlarına göre satılması kuralı ise yerini satışta en yüksek karın elde edilmesi kuralına bırakmıştır. (Güllülü, 1977, s. 164-165)

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren siyasal ve askeri alanlardaki gerilemenin bir sonucu olarak ganimet gelirlerinin azalması ve askerlere verilen ulufelerin düşmesi gibi gelişmeler üzerine Yeniçeriler ve Sipahilere ek bir gelir sahası olarak esnaflık hakkının tanınması, ahi ahlakının ve esnaflık nizamının bozulmasına zemin hazırlamıştır. (Uçma, 2011, s. 56)

Esnaf arasına katılan bu gruplar ahi birliklerinin imtiyaz ve selahiyetlerini çığneyerek, en karlı iş alanlarına yönelmişler ve “yeniçeri zorbalığı” sayesinde buralara hâkim olmaya başlamışlardır. Ele geçirdikleri ticaret ve sanat alanlarında, ahi ahlak kaidelerinin hiçbirini uygulamaya yanaşmayan bu gruplar en küçük müdahalede silahla ortaya çıkmaktaydılar. Bu durum ahi birliklerinin fonksiyonlarını kaybederek çözümlerine neden olmuştur. (Ekinci, 1988, s. 83)

7. ESNAF VE LONCA TEŞKİLATI

XVII. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti’nde başlayan ekonomik ve sosyal sarsıntılar Ahi birliklerini zaafa uğratmaya başlamıştı. Bir taraftan iç piyasada ucuz yabancı mamullerinin çoğalması, devletin çalışma hayatına müdahalesi, asker ve çiftçilere de esnaflık imkânı tanınması, baskı altında kalan Ahilik sisteminde çözümlere yol açmış ve loncalaşma dönemi başlamıştır. (Ünsür, 1998, s. 52)

Aynı meslekten olan kimselerin bir pirin yönetimi altında meydana getirdiği özel dernek üyelerinin belli zamanlarda toplandığı yer olarak tanımlanan Loncalar, genellikle her esnafın adıyla anılıyordu. (Anadol, 1991, s. 106-107)

Lonca teşkilatları, yarı resmi ya da siyasal bir kurumdur. Ahi birliklerindeki gelenek ve görenek yerini daha ziyade, siyasal otoriteye terk etmek durumunda kalmıştır. Bir anlamda, “Ahi babalık” geleneği yerine “kethüdalık” anlayışı yerleşmiştir. (Şimşek, 2002, s. 45)

Amacı aşırı fiyatı önlemek ve fiyatlarda istikrarı sağlamak olan Lonca sisteminde üretilen malların satışı belirli esaslara bağlanmış; narh koyma, belli vasıflarda malı meydana getirme usulleri oluşturulmuş; işverenlerle işçiler arasındaki anlaşmalar da bu teşkilat aracılığıyla bir düzene bağlanmış. (Cihan vd. 2007, s. 39-40) Devlet, zaman zaman loncaları denetleyerek mevcut kuralların uygulanıp uygulanmadığını kontrol eder,

herhangi bir loncanın genel kurallara uymadığının tespiti halinde o loncanın meslek belgesi alınarak teşkilattan ihraç edilirdi. (Turan, 1996, s. 49)

Dergâh ve zaviyelerin yer almadığı lonca sisteminde yapılan merasimlerde dini motiflere pek rastlanmamaktadır. Ahi birliklerinin aksine bütün sanat ve ticaret erbabının loncalara üye olma zorunluluğu vardı. Loncalar bazı yönleri ile Ahi birliklerinden farklı özellikler taşımasına rağmen pek çok yönden benzerlik göstermekteydiler. (Ünsür, 1998, s. 52) Loncalarda da çıraklık, kalfalık ve ustalık gibi meslek basamakları vardı. Birinden ötekine yükselmek, ahilikte olduğu gibi belli ölçülere göre başarılı olmaya bağlıydı. Meslek sahibi olma, kendi dükkanını açma, usta olarak kendisine pirinin yetkiyi bir törenle vermesi halinde olurdu. (Turan 1996: 49)

İşleyiş açısından benzerlikler olsa da Lonca teşkilatlarında Ahilikteki tasavvufa dayalı fütüvvet anlayışı zamanla kaybolmuştur. Lonca teşkilatlarına katılan çiftçi, yeniçeri ve sipahiler, kar ve kazanç peşinde koşunca iş ahlakı alanında çok ciddi bozulmalar yaşanmıştır. (Şimşek, 2002, s. 46)

Klasik Osmanlı sisteminin bozulmasıyla geleneksel lonca düzeni de niteliklerini kaybetmeye başlamıştır. Devlet sisteme müdahale ederek sanayinin geliştirilmesi için 1866'da "İslah-ı Sanayi Encümeni"ni kurmuş, esnaf örgütlenmesine yönelik hukuksal düzenlemeler belirli dönemlerde geliştirilerek yenilenmiştir. Bu bağlamda, 1879 yılında "Esnaf Cemiyeti Talimatnamesi" yayınlanarak modern tarzda faaliyet yürüten ticaret odası açılmış, 1910'da ticaret ve sanayi odalarına yönelik bir nizamname hazırlanmıştır. 1924 yılına gelindiğinde ise hedeflenen amaçlara ulaşılamaması nedeniyle lonca örgütlenmesi tamamen tasfiye edilmiştir. (Cihan ve Doğan 2007: 42)

8. GEDİK TEŞKİLATI

Ahiler birliği mensuplarına tezgâh başında sanat, zaviyelerde edep öğretmenin, Müslümanlara özgü olarak sürüp gelmesi XVII. yüzyıla kadar sürmüş, fakat Osmanlı Devleti'nin gayrimüslimler üzerindeki egemenlik alanı büyüyüp genişledikçe, sanat ve sanatkarlar çoğalıp dalları arttıkça bu müslim, gayri müslim ayrımı daha fazla sürdürülememiş, gayri müslim tebanın artmasıyla orantılı olarak çeşitli dindeki kişiler arasında ortak çalışma zorunluluğu doğmuştur. Din ayrımı gözetilmeden kurulan, eski niteliğinden fazla bir şey kaybetmeyen yeni organizasyona "gedik" denmiştir. (Cumhuriyetin 50. Yılında Esnaf Ve Sanatkar, 1973, s. 48-49)

"Tekel" ve "İmtiyaz" anlamına gelen Gedik; sahiplerinin işleyeceği işi başkalarının işleyememesi ve satacağı şeyi başkalarının satamaması şartı ile hükümet tarafından verilen senedin içindeki hükümlerin kullanılması ve yürütülmesidir. (Anadol, 1991, s. 105)

Tanzimatın ilanından ve bunun sonucu olarak yabancı devletlerle ticaret anlaşmaları yapılmaya başlandıktan sonra, öteden beri sürüp gelen tekellilik kuralının sanat ve ticaretin gelişmesinde zararlı olduğu anlaşılması üzerine ticaret ve sanayinin gelişmesi için gedik ve tekellilik kuralının sürdürülmesinde hükümetçe bir gerek ve ilgi duyulmamış, 17 Haziran 1861'de yürürlüğe giren tüzükle sanat ve ticarete tekel yöntemi bırakılmış ve kaldırılmıştır. (Çağatay, 1990, s. 37)

9. CUMHURİYET DÖNEMİ

İmparatorluk devrinden Cumhuriyete intikal eden mesleki-teknik öğretim müesseselerinin ve insan gücü yetişmesini temin eden faaliyetlerin oldukça kifayetsiz bulunduğu çok geçmeden anlaşılmış, (Tuna, 1973, s. 41) yeni kurulan hükümetçe, çağdaş uluslar düzeyine ulaşabilmek için, bir dizi programların hazırlığına girişilmiştir. (Turan, 1996, s. 78)

İş ve Meslek Ahlakı Açısından Türkiye’de Çıraklık Eğitimi

Mustafa Kemal Atatürk 1 Mart 1922 TBMM’nin üçüncü yasama yılı açılış konuşmasında “Orta eğitimde eğitim ve öğretim yöntemlerinin pratik ve uygulamalı olması temeline uymak şarttır” diyerek mesleki ve teknik eğitimin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Eğitim sisteminde yapılanmayı yeniden oluşturmak maksadıyla Cumhuriyetin ilanından hemen sonra John Dewey (1924), Alfred Kühne (1925), Ömer Buyse (1926) gibi yabancı uzmanlar ülkeye çağırılmış ve bu uzmanlar tarafından eğitimle ilgili raporlar hazırlanmıştır. (Aydın vd. 2019, s. 126)

1924 yılında ülkemizde iki ay kalarak inceleme yapan Amerikalı eğitimci John Dewey hazırladığı raporda Milli Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatında mesleki ve teknik eğitim işleri için bir birimin kurulmasını teklif etmiş, ayrıca bölgenin iktisadi durumu göz önünde bulundurularak sanat okullarının açılmasını önermiştir. (Ekinci, 1990, s. 60)

1925 yılında Türkiye’ye çağırılan Alfred Kühne ise mevcut sanat okulların bir kısmında incelemelerde bulunarak mesleki eğitimin inkişafı, mesleki öğretim ve eğitim tesisatı, sanat meslekleri eğitimi, çırak ve uzman işçilerin yetiştirilmesi, teknisyen yetiştirilmesi, ticaret öğretimi, meslek okullarının idaresi gibi konulara temas ederek tavsiyelerde bulunmuştur. (Turan, 1996, s. 80)

1926 yılında davet edilen Ömer Buyse çeşitli illerde incelemelerde bulunduktan sonra, fakir halka yükselen bir hayat standardı sağlamaya dönük olarak kurslar açmayı, sanatkarlar arasında kooperatifler ile maddi destek sağlayacak kurumlar kurmayı önermiş, kalifiye teknik eleman ile teknisyen ve mühendis yetiştirmek üzere okullar açılmasını teklif etmiştir. (Ekinci, 1990, s. 61)

Yabancı uzman eğitimcilerin yanı sıra Türk eğitimcilerin de görüşleri alınmıştır. Nitekim İsmail Hakkı Baltacıoğlu 1927 yılında bakanlığa “Türkiye’de Meslek Mekteplerinin Islahı ve Tesisi” hakkında bir rapor hazırlamıştır. Baltacıoğlu bu raporunda, meslek eğitimi ile mesleki eğitimin birbirinden ayrı tutulması gerektiğine, mesleki eğitimden iktisadi eğitim anlaşılacağına ve meslek mekteplerinin iş hayatı ile olan ilişkilerinin istenilen seviye olmadığına yer vermiştir. Meslek mekteplerinin Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olmalarına işaretlerle, Millî Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatında, Mesleki Tedrisler Dairesi kurulması gerektiğiyle ilgili tavsiyelerde bulunmuştur. (Turan 1996: 81)

Bu çalışmalar neticesinde 1931 yılında iller 9 bölgeye ayrılmış ve her bölgede “Bölge Sanat Okulları” faaliyete geçirilmiştir. (Aydın vd. 2019, s. 129) Dünya devletlerinin ikinci dünya savaşının hazırlıklarını yaptığı bu dönemde ülkenin harp sanayi yönünden gelişmesine katkı sağlamak amacıyla 1941 yılında çıkarılan kanunla Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kurulmuştur. (Karamuk, 1973, s. 156)

Planlı kalkınma döneminde özellikle kalifiye teknik eleman yetiştiren kurumlara büyük önem verilmiş ve bu doğrultuda 5 Eylül 1962 yılında vasıfsız işçilere iş öncesi temel meslek eğitimi vermek amacıyla Ankara Mesleki Eğitim Merkezi, kurulmuştur. (Ekinci, 1990, s. 67)

İlk defa 1963 yılı İcra Planında yer alan Çıraklık Kanunu çıkarılması fikri, 1972 yılında 1591 Sayılı Kanun metni olarak TBMM tarafından onaylanarak Cumhurbaşkanlığına gönderilmiş, ancak tekrar görüşülmek üzere meclise iade edilmiştir. Bundan bir yıl sonra 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu mesleki eğitimin bugünkü çehresini ortaya koymuştur. (Ünsür, 1998, s. 56)

Eğitimle ilgili ilk kanunun 1973 yılında kabulü ve ardından 20 Haziran 1977 tarihli 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu ile mesleki eğitimin içeriği ilk kez belirlenmiştir. Bu kanun, , çıraklık eğitiminin esaslarını, çıraklığa giriş şartlarını, eğitime giriş süresini, sınavları, ücreti, sözleşme esaslarını, çırak ve işverenin görev ve sorumluluklarını tespit etmiştir. Ancak sistemin yeterince tanıtılmaması, işletmelerin çırak

almada isteksiz davranmaları gibi nedenlerden dolayı çıraklık eğitimi uygulamasından istenilen sonuçlar alınamamıştır. (Bostancıoğlu vd. 2017, s. 17)

Çıraklık eğitiminde verimi artırmak ve bu konuya gerekli ilgiyi çekmek için 1986 yılında 3308 sayılı “Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu” yürürlüğe konmuş, bu kanunla, mesleki ve teknik eğitim sistemi yeniden ele alınarak yeni bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir. (Turan, 1996, s. 101) Bu hedef doğrultusunda, küçük yaşlarda iş hayatına atılan çocukların bedensel ve ruhsal gelişimlerinin kontrol altına alınması çıraklık eğitiminin temel politikası olmuştur. (Bostancıoğlu vd. 2017, s. 17)

3308 sayılı kanun, 2001 yılında 4702 sayılı kanunla değiştirilerek 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu'nun adı “Mesleki Eğitim Kanunu” olarak değiştirilmiştir. (Eyigün, 2008, s. 17) Anılan yasal düzenleme ile mesleki eğitim sisteminde yaşanan sorunların çözülmesi ve Avrupa Birliğine geçiş sürecinde ülkemiz insan gücünün daha nitelikli hale getirilmesi hedeflenmiştir. (Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu, 2024)

Kamuoyunda 4+4+4 olarak bilinen ve zorunlu eğitimi 12 yıla çıkararak kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte çıraklık sisteminin mevzuatı da yeniden düzenlenmiş, 09.12.2016 yılında 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nda değişiklik yapılarak çıraklık eğitimi örgün ve zorunlu eğitim kapsamına alınmış ve mesleki eğitim merkezleri, Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. (Mesleğim Hayatım, 2024)

10. MESLEKİ EĞİTİM MERKEZİ/ÇIRAKLIK EĞİTİMİ

Ferdin iş hayatındaki belirli bir meslek alanında üretici olarak herhangi bir statü ile yer alabilmesi için gerekli asgari yeterliliğe ve genel meslek kültürüne sahip olmasını mümkün kılan eğitime mesleki eğitim denir. (Ünsür, 1998, s. 7)

Mesleki Eğitim Merkezlerinde, okuldaki teorik eğitim ile işletmelerde yapılan pratik eğitimi birlikte uygulayan, bireyleri bir mesleğe hazırlayan, mesleklerinde ilerlemelerine imkân sağlayan Kalfalık / Ustalık/ Usta Öğreticilik Belgesi ve Meslek Lisesi Diplomasına götüren Mesleki Eğitim (Çıraklık Eğitimi) Merkezi programı uygulanmaktadır.

Örgün eğitime tabi olmaları nedeniyle sözleşmeli çırak öğrenciler yasa gereği haftada bir gün okulda 10 saat teorik derse tabidirler. Dört yıl süren çıraklık eğitiminin üçüncü yılında okulda teorik derslerden, işletmede pratik eğitimden başarılı olan öğrenciler meslek dalıyla ilgili uygulama sınavına alınır. Başarılı olanlara “Kalfalık Belgesi” dördüncü yılın sonunda ise ustalık sınavı uygulamasından başarılı olanlara “Ustalık Belgesi” verilir. Teorik derslerini başarıyla tamamlayanlara ayrıca “Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Diploması” verilerek mezun edilir.

Ustalık belgesine sahip olan mezunlar kendi işletmelerini açma hakkına sahip olurlar. Ayrıca ustalık belgesine sahip olanlar “İş Pedagojisi Eğitimi” alır. Yapılan sınavdan başarılı olmaları durumunda ise “Usta Öğretici Belgesi” olarak işletmelerinde çırak öğrenci istihdam etme hakkı elde etmiş olurlar. (Mesleğim Hayatım, 2024)

11. MESLEKİ EĞİTİM MERKEZLERİNDE TEORİK EĞİTİM VE DİN DERSİ

05.06.1986 tarih ve 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitimi Kanunuyla çırakların teorik ve pratik eğitimleri birbirlerini tamamlayacak şekilde planlanarak yürütülmesi planlanmıştır. Ayrıca bu kanunla işletmelerde beceri eğitimi gören öğrencilerin teorik eğitimlerinin, mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında veya işletmelerin eğitim birimlerinde yapılacağına yer verilmiştir. (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2024)

İş ve Meslek Ahlakı Açısından Türkiye’de Çıraklık Eğitimi

Millî Eğitim Bakanlığınca belirlenen Aday Çıraklık Döneminde öğrencilerin bir haftalık teorik eğitimlerinin %50'sini Genel Bilgi Dersleri (Türkçe, Matematik, Din Kültürü ve Meslek Ahlakı, Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi), %50'sini ise Meslek Bilgisi Dersleri (Teknik Resim, Meslek Bilgisi) oluşturmaktaydı. Çıraklık Döneminde ise, çırakların bir haftalık teorik eğitimlerinin yaklaşık %30'unu Genel Bilgi Dersleri (Türkçe, Meslek Matematiği, Din Kültürü ve Meslek Ahlakı, Sosyal Bilgiler) %70'ni ise Meslek Bilgisi Dersleri (Teknik ve Meslek Resmi, Meslek Bilgisi) oluşturmaktaydı. (Aksoy, 1993, s. 70-72)

Türkiye’de mesleki eğitim merkezlerinde din eğitimi ilk defa Din Kültürü ve Meslek Ahlakı Ders başlığı altında 23.05.1988 tarih ve 62 sayılı TTK kararı ile verilmeye başlanmıştır. Kararlaştırılan bu dersin kitabı ise 26.04.1996 tarih ve 149 sayılı TTK kararı ile onaylanmıştır. (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2024)

Millî Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından 2005 yılında yayımlanan Din Kültürü ve Meslek Ahlakı öğretim programında din öğretiminde hedeflenen amaç: “Yetişmekte olan nesle din hakkında doğru bilgi vermek ve gençleri doğru bilinçlendirmek” şeklinde açıklanmıştır. Programda, Din Kültürü ve Meslek Ahlakı dersi, Millî Eğitimin amaçlarının gerçekleşmesi ve toplumumuzun dinî açıdan sağlıklı bir biçimde bilgilendirilmesi, bu anlamda Mesleki Eğitim Merkezlerinde eğitim gören öğrencilerin dinî bilgileri, yanlış kaynaklardan edinmelerinin engellenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır ifadesine yer vermiştir. (Millî Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, 2005, s. 5-6)

09.12.2016 yılında 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ve 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu’nda değişiklik yapılarak çıraklık eğitimi örgün ve zorunlu eğitim kapsamına alınmış ve mesleki eğitim merkezleri, Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. Mesleki Eğitim Merkezlerinde okutulmakta olan Din Kültürü ve Meslek Ahlakı ders kitabı 15.09.2017 tarih ve 132 sayılı TTK kararı ile kaldırılmış, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatı kademeli olarak uygulanmaya başlanmıştır. (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2024)

12. SONUÇ

Türkler, X. Asırdan itibaren Orta Asya bozkırlarından çıkarak, tarihe mal olmuş büyük medeniyetlerin iz bıraktığı stratejik bölgelerde kurduğu büyük devletlerle dünya tarihinde önemli yer edinmiştir.

Türk milleti karşılaştıkları farklı medeniyetlerin kültürel yapısıyla çatışmadan, onlarla uyum içerisinde hareket etmiş, kendi değerlerini muhafaza ederek değişim ve dönüşüme her zaman açık olmuştur. Türklerin bu yaklaşımı, kendi kültürel yapısını daha da güçlendirmiş, zaman içerisinde büyük devletler ve imparatorluklar kurmalarında önemli rol oynamıştır.

İkel topluluklarda, atlı-göçebe milletlerde ekonomik yaşam sadece toplayıcılık anlayışı üzerine kurulu iken, Türkler buldukları çevre ve iklim koşullarına uygun bir hayat tarzı benimsemişlerdir. Türk toplumunda ekonomi hayvancılık, kısmen ziraat ve ticarete dayanıyordu. Başka bir deyişle Türkler sadece tüketicisi değil üreticisi toplumlardı.

Bir toplumu diğer toplumlardan ayıran örf adet ve değerlerin sonraki nesle aktarımı olarak tarif edebileceğimiz kültür, Türklerde ahlaki tutum ve davranışların belirleyicisi konumundaydı. Bu değerlerin içerisinde önemli yere sahip olan ve yazılı olmayan kanunlar da diyebileceğimiz “Töre” kavramı eski Türklerin sosyal hayatını düzenleyen mecburi kaideler ve normlar bütünü oluşturmuş, başta ticari hayat olmak üzere günlük yaşamda uygulanmıştır.

İslamiyeti kabulünden önce pek çok devletler kurmuş ve kendine has kültürel değerler üretmiş olan Türkler, farklı bir oluşum ve değişim sürecine girmiştir. Türklerin İslamiyeti kabul etmesinden sonra özellikle 13. y.y.'dan itibaren Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde fütüvvetin bir devamı olarak da kabul edebileceğimiz, ahlaki değerleri ön plana çıkararak, iktisadi ve sosyal hayata yön veren Ahilik Teşkilatı ortaya çıkmıştır.

İslam inanç yapısı ve Türk töresinin harmanlanması neticesinde güzel ahlak ve sanatı bir araya getiren Ahilik anlayışı, dönemin siyasi, sosyo-ekonomik yapısına damgasını vurmuştur. Türk töresi ve gelenekleri ile İslam dininin ahlak anlayışı arasındaki ortak yaklaşımlardaki büyük benzerlikler Türklerin, inanç ve ideallerine uygun gelen İslam dinine geçişte bir kolaylık sağlamış ve Ahi teşkilatı gibi tasavvufi anlayışa dayalı kurumların ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır.

Ahilik teşkilatı, Türk şehirlerden Anadolu'ya gelen Türkmen sanatkarlara iş bulma, yerli sanatkarla rekabet edebilme, Türk halkını ekonomik yönden bağımsız hale getirme, ihtiyaç sahibi olanlara maddi manevi anlamda yardımcı olma, ülkeye yapılacak yabancı saldırılarda devletin yanında yer alarak savaşa gibi görev ve sorumlulukları olan bir yapıya sahipti.

Ahiliğe giriş yapan birey, yamak, çırak, kalfa, usta hiyerarşisi içerisinde yapmakta olduğu işin inceliklerini öğrenirken, akşamları toplandıkları zaviyelerde daha çok ahlaki değerleri öne çıkaran eğitime tabi tutuluyorlardı. İşletmede ustasının gözetiminde mesleğin inceliğini öğrenen, zaviyelerde iş ve meslek ahlakını öne çıkaran terbiyevi metotla yetişen usta adayları hem meslek alanında hem de ahlaki açıdan istenilen seviyeye ulaşmış oluyorlardı.

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren ticaret yollarının değişmesi, iktisadi anlayıştaki değişiklikler ahi birliklerinin çözülüşünü hazırlamıştır. Bu değişiklikler karşısında gerekli tedbirler almak yerine, yabancı tüccarlara “kapitülasyon” adı altında imtiyazlar tanınması ve giderek bu imtiyazların genişletilmesi, ahi birliklerini zor duruma sokmuştur. Bunların dışında çift bozarak şehre inen köylülerin sayıca çoğalması, askeri sahadaki gerilemeye bağlı olarak ganimetlerin azalması üzerine kendilerine esnafılık hakkı verilen askerlerin ahilik ahlak ve kaidelerine uygun olmayan tutumları ahi birliklerinin çözülmesinde önemli rol oynamıştır.

Mezkûr sebeplere bağlı olarak çözülmeye başlayan ahi birlikleri yerini yarı resmî kurumlar olarak da ifade edebileceğimiz lonca teşkilatlarına bırakmaya başlamıştır. Lonca adı verilen bu toplantı yerlerinde kethüda ve yiğitbaşlıların idaresi altında Müslüman ve Hıristiyan esnaftan seçilenler toplanarak esnafın işlerini tartışır; esnaf arasında meydana gelen küçük anlaşmazlıkları kadiya aksettirmeden kendi aralarında çözümlenmeye çalışırlardı.

Devlet, zaman zaman loncaları denetleyerek mevcut kuralların uygulanıp uygulanmadığını kontrol eder, herhangi bir loncanın genel kurallara uymadığının tespiti halinde o loncanın meslek belgesi alınarak teşkilattan ihraç edilirdi.

Klasik Osmanlı sisteminin bozulmasıyla geleneksel lonca düzeni de niteliklerini kaybetmeye başlamıştır. Devlet sisteme müdahale ederek ilerleyen zamanlarda sanayinin geliştirilmesi ve esnafın batı tarzında örgütlenmesine yönelik hukuksal düzenlemeler yapılmış istenilen sonuçlar elde edilememesi üzerine 1924 yılına gelindiğinde lonca örgütlenmesi tamamen tasfiye edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin gayrimüslimler üzerindeki egemenlik alanı büyüyüp genişledikçe, sanat ve sanatkarlar çoğalıp dalları arttıkça ekonomik-ticari ilişkilerde önceden beri var olan müslim, gayri müslim ayrımı daha fazla sürdürülememiş, gayri müslim tebanın artmasıyla orantılı olarak çeşitli dindeki kişiler arasında ortak çalışma

İş ve Meslek Ahlakı Açısından Türkiye’de Çıraklık Eğitimi

zorunluluğu doğmuştur. Din ayrımı gözetilmeden kurulan, eski niteliğinden fazla bir şey kaybetmeyen yeni organizasyona “gedik” denmiştir.

Sahiplerinin işleyeceği işi başkalarının işleyememesi ve satacağı şeyi başkalarının satamaması şartı ile hükümet tarafından verilen senedin içindeki hükümlerin kullanılması anlamına gelen “Gedik” uygulamasından istenilen verim elde edilememiş olması nedeniyle 17 Haziran 1861’de yürürlüğe giren tüzükle sanat ve ticarete tekel yöntemi bırakılmış ve kaldırılmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra yerli ve yabancı bilim adamları ülkeye çağrılarak eğitim konusunda kendilerinden raporlar alınmış ve bu raporlar doğrultusunda sanat okullarının açılmasına dönük öneriler ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda, kurulan hükümetler meslek liseleri ve sanat okullarına gereken önemi vermiş bu alanlarda kalifiye eleman yetiştirmek üzere çeşitli tarih ve aralıklarda meslek ve sanat okulları açılmıştır.

1986 yılına gelindiğinde çıkarılan 3308 sayılı kanunla Çıraklık Eğitim Merkezleri kurulmuştur. Teorik ve pratik eğitimi önceleyen bu okulların programında Din Kültürü ve Meslek Ahlakı dersine yer verilmiştir.

2001 yılında çıkarılan 4702 sayılı kanunla Mesleki Eğitim Merkezi adını alan bu okullar, 2016 yılında 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu ve 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’de değişiklik yapılarak zorunlu eğitim kapsamına alınmış ve mesleki eğitim merkezi öğrencilerine lise diploması alma hakkı tanınmıştır. 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılından itibaren Din Kültürü ve Meslek Ahlakı dersi yerine Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders programı okutulmaya başlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmetbeyoğlu, A. (2015). “İslamiyet Öncesi Türklerde Sosyal ve Ekonomik Yapı”. *Türk Kültürü El Kitabı*. (ed. İhsan Çapçioğlu - Hayati Beşirli). Ankara: Grafiker Yayınları: 341-366.
- Aksoy, A. (1993). *Çıraklık Eğitiminin İşyeri Verimliliğine ve Uyumuna Etkileri ve Malatya Küçük Sanayi Sitesi’nde Uygulamalı Bir Araştırma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Anadol, C. (1991). *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Arslan, A. (1995). *Çıraklık Eğitimi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Aydın, S. – Özdemir, Ü. (2019). *Geçmişten Günümüze Fotoğraflarla Mesleki ve Teknik Eğitim 1775-2019*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Bayram, M. (1991). *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*. Konya: Damla Matbaacılık.
- Bedirhan, Y. (2004). *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Biçer, B. (2007). *Türklerin İslamlaşma Süreci*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bostancıoğlu, Z. – Dinler, M. (2017). “Türkiye’de Çıraklık Eğitiminin Dünü Bugünü Geleceği”. *Çıraklık Dünü-Bugünü-Yarını Arama Konferansı*. Sakarya Yayıncılık: 3-27.
- Cihan, A. - Doğan, İ. (2007). *Osmanlı Toplum Yapısı ve Sivil Toplum*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Esnaf ve Sanatkar. (1973). Ankara: Güneş Matbaacılık.
- Çağatay, N. (1989). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çağatay, N. (1990). *Ahilik Nedir?*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

- Çağatay, N. (1996). “Ahiliğin Orta Çağ Anadolu Toplumuna Etkileri”. *I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri*. Kültür Bakanlığı Yayınları: 33-43.
- Çanak, Ö. (2019). *İslam Öncesi Türk Kültüründe İnsani Değerler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Demir, G. (2000). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik*. İstanbul: Ahi Kültürünün Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Ekinci, Y. (1988). *Ahi Birlikleri*. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.
- Ekinci, Y. (1990). *Ahilik ve Meslek Eğitimi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Eroğlu, E. (2018). *Onuncu Yüzyıla Kadar Türklerde Ticaretin Seyri*. İstanbul: Kriter.
- Eyigün, S. (2008). *Mesleki Eğitim Merkezi Öğrencilerinin Benlik Kavramlarının İncelenmesi (Bursa İli Örneği)*. İstanbul: Yedi Tepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Gömeç, S. (2012). *Türk Kültürünün Ana Hatları*. Ankara: Berkan Yayınevi.
- Güllülü, S. (1977). *Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Günal, Z. (2004). *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güner, U. (2023). *Ahilik Kökeni, Tarihi ve Mahiyeti*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Karamuk, Z. (1973). *Cumhuriyetin 50.yılında Milli Eğitimimiz*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Kıvrak, D. (2022). *İslam Öncesi Türklerde Suç ve Cezalar*. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Köksal, M. F. (2006). *Ahi Evran ve Ahilik*. Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları.
- Mesleğim Hayatım. (2024). “*Mesleki Eğitim Merkezleri*”. Erişim Tarihi: 06.05.2024. <https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/egitim/mesleki-egitim>
- Mevzuat Bilgi Sistemi. (2024) “*Mesleki Eğitim Kanunu*” . Erişim Tarihi: 20.05.2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3308&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Milli Eğitim Bakanlığı Çıracılık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü. (2005). “*Din Kültürü ve Meslek Ahlaki Dersi Öğretim Programı*”. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Paksoy, H. M. vd. (2020). “Türk Kültüründe Ticaret Ahlakı Üzerine Kavramsal Bir Araştırma”. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, VII/1: 12-27.
- Şimşek, M. (2002). *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Tabakoğlu, A. (1986). “Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik”. *Türk Kültürü ve Ahilik (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri 13-15- Eylül 1985 Kırşehir)*. Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları: 49-72.
- Tabakoğlu, A. (2007). “Türklerde Ekonomi”. *Türk Tarihi ve Kültürü*. (ed. Cemil Öztürk). Ankara: Pegem A Yayıncılık: 287-316.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2024). “Geçmişten Günümüze Kurul Kararları ve Fihristleri”. Erişim Tarihi: 21.05.2024. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-kurul-kararlari/icerik/152>
- Tuna, O. (1973). *Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim*. Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- Turan, K. (1996). *Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Türkeş-Günay, U. (2006). *Türklerin Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu. (2024). “*Mesleki Eğitim*”. Erişim Tarihi: 07.05.2024. <https://www.tesk.org.tr./view/menu/goster.php?Guid=b70d9370-101c-11ea-9eaf-000c29b32a85>
- Uçma, İ. (2011). *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*. İstanbul: İşaret Yayınları.

İş ve Meslek Ahlakı Açısından Türkiye’de Çıraklık Eğitimi

- Ünsür, A. (1998). *Mesleki Eğitim ve Mesleğe Yönelme (İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Ünsür, A. (2020). *İş’te İnsan ve Ahlak*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Yazıcı, N. (2007). “İlk Müslüman Türk Devletleri”. *Türk Tarihi ve Kültürü* (ed. Cemil Öztürk). Ankara: Pegem A Yayıncılık: 31-56.